

Список використаних джерел:

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. – К. : Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України, 2012. – 72 с.
2. Элиас В. В. Образование в интересах устойчивого развития в международных документах и соглашениях / Элиас В. В. – М. : ЭКО-Согласие, 2005. – 142 с.
3. Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку : науково-методичний посібник / Висоцька О. Є. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. – 200 с.
4. Хопкинс Ч. Руководство и рекомендации по переориентации педагогического образования на решение задач устойчивого развития : технический документ № 2 / Чарлз Хопкинс, Розалин Маккеоун. – Париж : ЮНЕСКО. – 2005. – 85 с.
5. Програма дій. Порядок денний на XXI століття (Agenda 21). – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
6. Будущее, которого мы хотим [Электронный ресурс] : резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 24.07.2012. – Режим доступа : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N12/436/90/PDF/N1243690.pdf?OpenElement>

УДК 346.9

І. Ю. Філіпп, кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Академії митної служби України
Д. А. Єршов, студент Академії митної служби України
О. Я. Дон, студент Академії митної служби України

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Проаналізовано стан інституту медіації в Україні та особливості вирішення публічно-правових спорів у позасудовому порядку. Сформовано перспективи впровадження даного інституту шляхом законодавчого закріплення медіації як альтернативного способу вирішення судових справ.

Ключові слова: *медіація; правовий спір; позасудовий порядок вирішення спорів; конфлікт; медіаційна угода.*

The article analyzes the mediation institute in Ukraine and specialities of solving public legal disputes out of court. It is formed prospects of introduction this institution by the law on mediation as an alternative method of resolving litigation.

Key words: *mediation; legal dispute; extrajudicial procedure for settling disputes; conflict; mediation agreement.*

Постановка проблеми. Вирішення конфліктів – головне призначення судової влади та запорука безпеки всього суспільства. Об'єктивна реальність свідчить про незадовільний стан роботи судів у зв'язку зі значною заангажованістю і перевантаженістю, що впливає

© І. Ю. Філіпп, Д. А. Єршов, О. Я. Дон, 2014

на якість розгляду справ і рівень дотримання, захисту основних прав та інтересів громадян. Це, безумовно, гальмує процес розв'язання спорів і спричинює соціальну напруженість. Чому не скористатися доктриною та практикою вирішення спорів у позасудовому порядку, альтернативним способом?

Проблемою запровадження інституту медіації в Україні є відсутність нормативно-правової бази щодо її регулювання та низький рівень обізнаності населення про можливість позасудового порядку вирішення господарських спорів. Одним із його “аналогів” можна назвати претензійний порядок, або досудовий порядок врегулювання спорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Це питання досліджували такі науковці: О. І. Виноградова, Ю. Д. Притика, В. Л. Мусіяка, Л. В. Мамчур, В. О. Жмудь, Н. Н. Вовченко, В. В. Лазарев, А. В. Малько, М. Н. Марченко, Б. В. Шейндлін, О. В. Громовий, С. Ф. Демченко, О. В. Землянська. Наукові розробки та напрацювання вищезазначених учених мають стати основою для законодавчого відображення інституту медіації в нормативно-правових актах.

Мета статті – окреслити й обґрунтувати необхідність прийняття закону України “Про медіацію”, розробити ряд положень підзаконних нормативно-правових актів щодо регламентації діяльності медіаторів, способів акредитації суб’єктів, які бажають здійснювати відповідні функції, посадових інструкцій медіаторів.

Виклад основного матеріалу. Зі вступом України до Ради Європи наша держава взяла зобов’язання щодо вдосконалення організації судової системи. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи “Стосовно заходів з недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суди” NR (86) від 19.09.1986 р. (далі – Рекомендація) [1], Указ Президента України “Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів” від 10.05.2006 № 361/2006 (далі – Концепція) [2] є концептуальною правовою базою для розробки та впровадження альтернативних шляхів вирішення спорів у позасудовому порядку. Зокрема, розділ I Рекомендації наголошує на необхідності сприяти примиренню сторін як поза судовою системою, так і в ході судового розгляду; розділ II – не збільшувати, а поступово зменшувати кількість завдань, які не стосуються судового розгляду і покладені на суддів, доручаючи такі завдання іншим особам або органам. Аналогічна тенденція характеризує Концепцію, розділ I якої визначає одне із завдань, що впливає з її мети, – створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів розв’язання спорів.

Серед альтернативних (позасудових) способів урегулювання спорів важливе місце посідає медіація. Розроблення доктрини інституту медіації в Україні знайшло своє відображення й на рівні законотворення. Так, зокрема, ч. 1 ст. 2 одного із проектів Закону України “Про медіацію” від 19.04.2012 № 10301-1 [3] визначає медіацію як переговори між сторонами конфлікту за допомогою одного або декількох посередників (медіаторів) з метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про усунення спричиненої конфліктом шкоди. Медіація – це процес, під час якого зустрічаються разом дві чи більше сторін у присутності третьої, нейтральної, сторони (медіатора), яка сприяє досягненню сторонами взаємної згоди у вирішенні спору. При цьому фокус зосереджено на інтересах сторін, а не на правових позиціях [4]. На відміну від формального судового чи арбітражного процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них. Він веде переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору й активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників переговорів. Медіація – це один із так званих альтернативних (позасудових) способів урегулювання спорів, ефективність якого дуже висока [5].

Для кращого розуміння сутності явища вважаємо за доцільне розглянути вихідні ідеї (принципи), на яких базується процес медіації.

Добровільність процесу, тобто прийняття усвідомленого рішення сторонами процесу про застосування такої альтернативної процедури розв'язання спору, можливість відмовитися від участі на будь-якому етапі, причому будь-який тиск на сторони заборонений. Слово “добровільність” підкреслює, що рішення не може бути результатом зовнішнього примусу чи активного переконання будь-кого у необхідності певного спрямування дій. Воно не має бути результатом активного впливу волі іншої людини, а лише результатом особистого вибору, що ґрунтується на повній інформації про ситуацію.

Конфіденційність процесу, тобто інформація, отримана медіатором під час проведення медіації, конфіденційна і не може бути розголошена ним без попередньої згоди сторін. Учасники процесу мають бути впевненими, що інформація, яку вони повідомили, потім не буде використана проти них в інших випадках. Дуже важливе у контексті цього принципу закріплення на рівні законопроекту свідоцького імунітету, тобто медіатор не може бути допитаний щодо інформації, яка стала йому відома під час проведення медіації або стосується безпосередньо суті медіації, крім випадків, коли сторони не заперечують проти розголошення такої інформації або йтиме розгляд справи значної суспільної ваги.

Нейтральність медіатора, тобто медіатор має виконувати свої обов'язки неупереджено, ґрунтуючись на обставинах справи, враховуючи думку сторін і не нав'язуючи сторонам певного рішення, яке приймається виключно за їх взаємною згодою.

Толерантність медіатора виражається у виявленні рівної уваги та доброзичливості до сторін. Медіатор зобов'язаний надавати сторонам медіації однакові за якістю послуги (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінність господарського судового процесу від медіації

Критерій	Судовий процес	Медіація
Вибір арбітра	Суддя призначається автоматизованою системою	Медіатор обирається сторонами
Повноваження арбітра	Суддя наділений владними повноваженнями	Медіатор не наділений владними повноваженнями
Ставлення процесу до волі сторін	Судовий процес майже завжди починається всупереч волі однієї зі сторін	Медіація – це завжди добровільний процес
Час	Судовий процес завжди розтягнутий у часі	Процедура мінімізована у часі
Гласність	Зазвичай судовий процес публічний	Конфіденційність процесу
Принцип взаємодії сторін	Змагальність сторін	Співпраця сторін
Принцип прийняття рішень	Рішення приймається у чіткій відповідності до закону	Рішення приймається у рамках закону, але з урахуванням інтересу сторін

Рівність сторін у процесі, тобто сторони мають рівні права під час медіації, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Якщо заглибитись у саму суть процесу медіації, то він полягає у знаходженні консенсусу між сторонами конфлікту з метою заощадження свого часу, коштів та інших ресурсів, які б вони затратили в судовому розгляді справи. Крім цього, це є одним з основних принципів розгляду господарських спорів, закріплених у Господарсько-процесуальному кодексі (далі – ГПК).

Порівняльний аналіз відмінностей судового процесу від медіації

Медіація – це процес, який поділяється на стадії, а ті, у свою чергу, – на етапи. Серед науковців немає єдиного погляду щодо виокремлення стадій та етапів. Запропонуємо розглянути цей процес у чотири етапи. Саме такий поділ пропонує більшість вітчизняних дослідників. Попередня стадія, яка складається з двох етапів: підготовчого та індивідуальних зустрічей; та, що відкриває; середня; заключна. На підготовчому етапі, зокрема, медіатор намагається здобути довіру учасників, оцінює готовність до медіації, пояснює правила медіації, роз'яснює свою роль у цьому процесі. Під час проведення індивідуальних зустрічей медіатор вивчає позиції учасників конфлікту і забезпечує їх взаємне спілкування. На стадії, що відкриває, відбувається поступове встановлення прямого спілкування між сторонами. Етапами другої стадії можемо назвати досягнення домовленості на проходження цього процесу, розповіді учасників, з'ясування почуттів і мотивів, перефразування й уточнення позицій, поділ проблеми на категорії, підсумок. Спільний пошук розв'язків відбувається на середній стадії медіаційного процесу. Суть цієї стадії полягає у встановленні першочергових питань, з'ясуванні невиявлених інтересів, визначенні спільних засад, обговоренні й пошуку спільних, взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошукові консенсусу. Заключна стадія має такі етапи: укладення угоди, підбиття підсумків, закриття справи. Процес медіації вважається формально завершеним тоді, коли припиняється ведення записів і справа закривається [6].

Медіація як альтернативна судовому розгляду процедура вирішення спорів економічно ефективна й доцільна та дає змогу: знайти рішення, що влаштовує всі сторони конфлікту; заощадити час на підготовку до розгляду і розгляд справи в суді, навіть не дивлячись на принцип оперативності розгляду господарських спорів; заощадити кошти на обслуговування судових процедур; зберегти партнерські відносини; одержати задоволення від способу й результату вирішення конфлікту; врахувати індивідуальні особливості контрагентів завдяки гнучкості самої процедури; запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому; підвищити вірогідність того, що прийняте сторонами спільне рішення буде виконано; забезпечити конфіденційність вирішення конфлікту; гарантувати виконання рішення [5].

У країнах, які вже запровадили медіацію і відчували корисність цієї “ресурсоощадної технології” розгляду конфліктних ситуацій, держава підтримує медіацію на законодавчому рівні. Так, у Великобританії сторони, які не застосували медіацію як досудову процедуру, позбавляються права на відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справи в суді, навіть у разі виграшу справи. Крім того, держава фінансує службу державних медіаторів, вважаючи, що це фінансово доцільніше, ніж завантажувати судову систему “малими позовами”. Схожа ситуація склалася і в Ізраїлі, де створена й існує спеціальна система розгляду “малих позовів” за допомогою посередників [4]. Не можна не зазначити про досвід Російської Федерації у регулюванні даного питання, оскільки через історичний аспект принцип побудови правової системи має споріднений характер. Незважаючи на те, що в Росії лише приблизно 3 % арбітражних спорів закінчуються підписанням мирової угоди, з 1 січня

2011 р. набрав чинності Федеральний закон від 27 липня 2010 р. № 193-ФЗ “Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)”. Детальніше зупинимося на даному нормативно-правовому акті дещо пізніше.

Традиційно медіація розвивалась як інститут для вирішення спорів приватно-правового характеру. Але, на нашу думку, доцільно говорити про впровадження медіації як альтернативного способу вирішення господарських спорів, навіть якщо однією зі сторін виступає державний або інший орган, що не є суб'єктом підприємницької діяльності.

Позитивним досвідом позасудової медіації в Україні є Український центр медіації (далі – УЦМ), започаткований при Києво-Могилянській бізнес-школі з метою створення інституції, яка б стала рушійною силою для розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні шляхом проведення навчання і надання послуг дійсно незалежних медіаторів.

Слід відзначити успішну практику запровадження судової медіації у Вінницькому окружному адміністративному суді (далі – ВОАС) [5]. За декілька років вдалося досягти високого рівня організації самого процесу медіації, розробити певні напрацювання в даній сфері та отримати позитивні результати її проведення, адже вміння домовлятися – одна з ознак цивілізованого суспільства, один із факторів, здатних позитивно впливати на рівень правової культури в суспільстві.

Нині медіація у ВОАС проводиться трьома судьями-медіаторами: Віталієм Дончиком, Мариною Мультян та Іриною Поліщук, яка, до речі, є сертифікованим викладачем основ медіації. Так, з червня 2010 р. до жовтня 2011 р. судьями-медіаторами Вінницького окружного адміністративного суду проведено 31 процедуру медіації, з яких в 20 випадках досягнуто позитивного результату і підписано відповідну угоду.

Суб'єктний склад учасників медіації у ВОАС: органи Головної державної інспекції на автомобільному транспорті – 7 справ; органи Пенсійного фонду – 5; Вінницьке обласне відділення Фонду соціального захисту інвалідів – 4; органи Державної податкової служби – 3; органи Контрольно-ревізійного управління – 2; органи Державної виконавчої служби – 2; Вінницька обласна державна адміністрація та її управління – 2; Головне управління Держкомзему у Вінницькій області – 1; Управління МВС України у Вінницькій області – 1; Державна інспекція з контролю за цінами у Вінницькій області – 1; Територіальне управління Держгірпромнагляду по Вінницькій області – 1; Вінницьке регіональне відділення Укрдержфонду підтримки фермерських господарств – 1; КП “Вінницьке міське бюро технічної інвентаризації” – 1 справа.

На думку суддів-медіаторів ВОАС, у разі виникнення правового спору самі ж сторони, зокрема позивач, мають бути більш зацікавлені у процедурі врегулювання спору альтернативним методом, адже перевагами медіації є суттєва економія часу та коштів учасників спору, швидкість, конфіденційність процедури, високий ступінь результативності, орієнтація медіації не стільки на конфлікт, скільки на конструктивний пошук взаємних рішень, неформальність і гнучкість процедури, можливість збереження або відновлення ділових відносин та запобігання виникненню конфліктів у майбутньому. Водночас судовий розгляд спору має виступати останнім засобом захисту порушених прав та інтересів підприємств, установ, організацій, громадян.

Крім того, під час вирішення спору за допомогою медіації досягнуті домовленості, як правило, довговічніші, оскільки прийняті самими сторонами на основі консенсусу інтересів, що не тільки сприяє впровадженню у життя досягнутих рішень, але й сам процес виконання йде природним, добровільним шляхом. Суддя зазвичай дивиться у минуле й вирішує, що саме в ньому відбулось неправильно; медіатор, навпаки, спонукає учасників зосередитись на реальному та майбутньому.

Слід зазначити, що не всі переговори на медіації закінчуються мирною угодою, успішні в середньому 75–85 % [7].

Суддя Віталій Свентух переконаний, що система альтернативного вирішення спорів не лише відіграє важливу соціальну роль, але й допомагає державі економити кошти на системі судочинства. Медіація допомагає оптимізувати процес вирішення конфліктів, зробити його швидким та ефективним, а також навчити сторони вирішувати спірні питання в майбутньому. Саме медіація є тим фактором, який здатен позитивно впливати не лише на правову культуру спілкування громадян, але й дозволяє уникати таких негативних чинників, як тривалість судового процесу, його можлива заангажованість і перевантаженість судів [7].

Упровадження даного інституту має перспективу з огляду на наявність Українського центру медіації (УЦМ) при Національному університеті “Києво-Могилянська академія”. Центр проводить навчання осіб, які прагнуть стати незалежними медіаторами. 24.02.2014 р. відбувся круглий стіл на тему: “Перспективи розвитку медіації в Україні” в рамках спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи “Прозорість та ефективність судової системи України”. У ході дискусії було зроблено висновок щодо необхідності впровадження цього інституту в Україні. Однак цьому процесу заважає думка про те, що господарсько-правові спори, які вирішуються в порядку господарського судочинства, за своєю суттю немедіабельні. Насамперед це обумовлено особливістю суб’єктного складу цих відносин, а саме тим, що сторонами, як правило, виступають суб’єкти підприємницької діяльності. Проте аналіз законодавства та практики розвинутих країн показує, що медіація можлива і справді дійова не лише у господарських чи приватно-правових відносинах, але навіть і в адміністративних. Так, у США як одному із “зачинателів” даної процедури у світовому співтоваристві у 1996 р. був прийнятий “Акт про вирішення адміністративних спорів” (Administrative dispute resolution act of 1996) [8]. Відповідно до положень даного акта на службовців органів влади було покладено завдання заохочувати використання примирення, фасилітації, медіації, мінісудів, арбітражу, залучення омбудсмена як альтернативних способів вирішення спорів, що дало позитивні наслідки. Окрім США, нині програми примирення закріплені у законодавстві Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччини, Франції, Канади та ін.

Інша проблема впровадження інституту медіації в Україні – питання оплати праці медіатора. Можна було б запровадити два види медіаторів: приватні та державні. Цей поділ виявляється цілком доцільним стосовно вирішення приватноправових спорів. Однак якщо однією зі сторін у провадженні є орган публічної адміністрації, він не може витратити державні кошти на послуги приватних медіаторів. Пропонуємо розв’язати дану проблему шляхом упровадження медіації у судочинство як діяльність окремих працівників судової гілки влади або ж створити організаційно-правовою формою здійснення процедури медіації об’єднання медіаторів, яке буде професійною громадською неприбутковою організацією, що може утворюватись виключно медіаторами. Доводом такої пропозиції може слугувати так званий “пілотний проект” Вінницького окружного адміністративного суду (ВОАС). Мета цього проекту – впровадження медіаційного розгляду адміністративних справ і популяризація даної процедури у суспільстві. Така діяльність не потребує додаткового фінансування і не суперечить положенням ст. 53 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”, де сказано, що суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової та творчої діяльності) [9], оскільки здійснюється у робочий час і без мети отримання прибутку.

Однак найбільшою проблемою впровадження медіації в господарське судочинство є відсутність належного регулювання даного питання на законодавчому рівні. Розв'язання проблеми вбачаємо в прийнятті нового закону України “Про медіацію”. Передумовою прийняття закону можна вважати Указ Президента України від 10 травня 2006 р., яким затверджено Концепцію вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [2]. У Концепції наголошується на необхідності наукового обґрунтування і практичного втілення медіації як дешевого і менш ресурсозатратного способу врегулювання спору, а також широкого інформування громадськості про її переваги для захисту прав порівняно із судовим механізмом. Розв'язання проблеми законодавчої неврегульованості відповідної процедури вбачаємо у прийнятті Верховною Радою України проекту закону України “Про медіацію”. Прикладом може слугувати проект, внесений народним депутатом України Я. П. Федорчуком [10]. Також є альтернативний законопроект “Про медіацію” за авторством народного депутата С. В. Ківалова. Зокрема, у зазначеному проекті закону про медіацію чіткіше і комплексніше визначено питання статусу медіатора, його права, обов'язки, підстави і порядок припинення статусу, ніж у проекті закону, внесеному Я. П. Федорчуком. Також детальніше визначено питання організаційно-правового забезпечення медіаторського самоврядування, порядок обрання та функціонування їх органів. Колектив авторів має констатувати, що на момент написання статті обидва законопроекти відкликані.

Одночасно пропонується внести зміни до Кодексу законів України про працю, Кримінального кодексу, Сімейного кодексу, Цивільного кодексу, Кримінального процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства і Закону України “Про виконавче провадження”. Але треба зазначити, що запропоновані зміни до Кодексу адміністративного судочинства України не можуть застосовуватись у сфері публічного владного управління, оскільки принципи медіації не узгоджуються з конституційними засадами організації та діяльності апарату публічної влади, який має владний статус, імперативність його волевиявлення для іншої сторони в медіаційному процесі на основі законодавства.

Аналізуючи даний документ, повернімося до вищезазначеного нещодавно прийнятого Федерального закону РФ. У деяких положеннях ці акти досить схожі, зокрема в частині закріплення принципів здійснення відповідної процедури вони абсолютно тотожні, що є цілком нормальним явищем, адже дані принципи давно вже визначені та демонструють свою дієвість. Що ж стосується недоліків, на нашу думку, це, по-перше, допустимий вік для того, щоб бути медіатором, – 21 рік. Процедура медіації не така легка, як може здаватись, і потребує певного досвіду роботи, спілкування з різними категоріями людей і простої впевненості в собі. Вирішити це пропонуємо шляхом запозичення досвіду РФ, де у відповідному Законі, зокрема ч. 1 ст. 16, зазначається, що особа має досягти 25 років. По-друге, вважаємо абсолютно недоцільним положення ч. 4 ст. 13 проекту: *“Особи, молодші двадцяти одного року, можуть проводити медіацію для однолітків на безоплатній основі. Наявність спеціальної підготовки для них не є обов'язковою”*. Це випадок звичайного побутового врегулювання спорів, що аж ніяк не стосується даної процедури, тому, на нашу переконливу думку, таке положення, приймаючи закон, слід викреслити.

У всіх інших положеннях відповідний нормативно-правовий акт цілком прийнятний і досить детально описує процедуру проведення медіації, що є важливим фактором для успішного втілення та реалізації останньої на практиці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На теперішньому етапі суспільного буття в Україні виникла реальна необхідність

здійснювати законотворення щодо запровадження інституту медіації. Відтак потрібно прийняти закон України “Про медіацію”, розробити ряд положень підзаконних нормативно-правових актів щодо регламентації діяльності медіаторів, установ, способи акредитації суб’єктів, які бажають здійснювати відповідні функції, посадових інструкцій медіаторів. З метою забезпечення кваліфікованих кадрів слід відкрити навчальні центри, розробити плани, навчальні програми та посібники для навчання медіаторів. Вважаємо за доцільне покласти повноваження щодо методичного та методологічного забезпечення інституту медіації на Міністерство юстиції України.

Незважаючи на проблеми, які існують у впровадженні та проведенні медіації в господарському судочинстві, становлення такого інституту відіграватиме важливу роль у розвитку правової культури суспільства, допоможе розвантажити систему адміністративних судів України та сприятиме мирному вирішенню публічно-правових спорів.

Список використаних джерел:

1. Стосовно заходів з недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суди [Електронний ресурс] : рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи NR (86) від 19.09.1986 р. – Режим доступу : [http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec\(86\)12.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec(86)12.html)
2. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>
3. Про медіацію [Електронний ресурс] : проект Закону України від 26.06.2013 № 2425а. – Режим доступу : http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637
4. Єрмоєнко Г. Медіація – альтернативний спосіб розв’язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні [Електронний ресурс] / Єрмоєнко Г. – Режим доступу : <http://www.ukrmediation.com.ua/files/Madiacija.pdf>
5. Васильчак С. В. Медіація як один із методів цивілізованого вирішення корпоративних конфліктів [Електронний ресурс] / С. В. Васильчак, Л. В. Кутас. – Режим доступу : <http://www.firearticles.com/korporativne-upravlinnya/256-medacya-yak-odin-z-metodv-civlizonanogo-virshennya-korporativnih-konflktv.html>
6. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : [практичний посібник] / Л. Б. Сало, І. Я. Сенюта, Н. Є. Хлібороб, А. М. Школик. – Дрогобич : Коло, 2009. – 112 с.
7. Медіація: ефективне вирішення конфліктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.voas.gov.ua/?action=news&id_news=692
8. Administrative dispute resolution act of 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.cornell.edu/uscode/5/usc/sup/01510I305.html>
9. Про судоустрій та статус суддів [Електронний ресурс] : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
10. Про медіацію [Електронний ресурс] : проект Закону України від 19.04.2012 р. № 10301-1. – Режим доступу : http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43208